

УДК 33.332

К. С. Куницький,
здобувач, Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ
ORCID ID: 0000-0002-6234-9836

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.17.56

ВОДОГОСПОДАРСЬКЕ БУДІВНИЦТВО У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ

К. Kunytsky,
applicant, Kyiv National University of Civil Engineering and Architecture of Kyiv

WATER MANAGEMENT IN RURAL AREA: INSTITUTIONAL AND ECONOMIC ASPECTS

У статті обґрунтовується необхідність створення інституціональних та фінансово-економічних передумов для активізації водогосподарського будівництва у сільській місцевості з метою вирішення водно-екологічних проблем, які виникли в результаті стагнації у базових ланках сільської економіки та неналежного екологічного контролю за поведінкою водокористувачів. Встановлено, що основними пріоритетами активізації водогосподарського будівництва у сільській місцевості виступають: будівництво централізованих систем водопостачання у сільських населених пунктах; будівництво систем сільськогосподарського водопостачання; будівництво осушувальних та зрошувальних мереж гідротехнічних споруд; будівництво водозахисних споруд на гірських територіях і гумідній зоні. Обґрунтовано, що основною інституціональною формою ресурсного забезпечення водогосподарського будівництва у сільській місцевості виступають угоди державно-приватного партнерства між безпосередніми водокористувачами, органами місцевого самоврядування, фінансово-банківськими установами та спеціалізованими будівельно-монтажними організаціями. Встановлено, що необхідна концентрація інвестиційного капіталу для реалізації проектів водогосподарського будівництва у сільській місцевості також є можливою через створення обслуговуючого сільськогосподарського кооперативу на основі особистих селянських та фермерських господарств, а також сільськогосподарських підприємств.

The article substantiates the need to establish institutional, financial and economic prerequisites for stepping up water management in rural areas in order to solve water-ecological problems that have arisen as a result of stagnation in the basic links of the rural economy and inadequate environmental control over the behavior of water users. It has been established that the main priorities for stepping up waterworks in rural areas are: construction of centralized water supply systems in rural settlements; construction of agricultural water supply systems; construction of drainage and irrigation networks of hydraulic structures; construction of water protection structures in mountain areas and humid zone. It is substantiated that public-private partnership agreements between direct water users, local authorities, financial-banking institutions and specialized construction and installation contractors are the main institutional form of resource allocation for water construction in rural areas.

It has been identified that construction of flood control structures is financed from the state budget of Ukraine as part of the government programs of the State Agency of Water Resources of Ukraine. At the same time, it is also necessary to attract private investment, in particular to the agricultural entities operating in risk zones. It was found that the necessary concentration of investment capital for the implementation of water projects in rural areas is also possible through the establishment of a service cooperative on the basis of individual peasant and farm business as well as agricultural enterprises.

In addition, it has been determined that construction of new and modernization of the existing drainage and irrigation systems is extremely difficult, as generally they are located in a risky farming area, where dominant forms of agricultural

business are farms and households experiencing permanent scarcity of working capital let alone capital investments. Drainage and irrigation networks of hydraulic structures are the key to ensuring a proper water-air regime as a necessary condition for agricultural production, so they must be restored either through new construction or modernization and reconstruction.

Ключові слова: водогосподарське будівництво, ресурсне забезпечення, будівельно-монтажні організації, сільська місцевість, державно-приватне партнерство.

Key words: water management, resource allocation, construction and installation contractors, rural areas, public-private partnership.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Високий рівень фізичного спрацювання об'єктів водогосподарської та водоохоронної інфраструктури вимагає формування сучасного інструментарію фінансово-економічного та інституціонального забезпечення введення додаткових потужностей у сфері водогосподарського будівництва, що дасть можливість забезпечити впровадження сучасних систем водопостачання, водовідведення та водоочистки, а також ресурсощадних іригаційних систем. Потреба в оновленні та модернізації об'єктів водогосподарської та водоохоронної інфраструктури є актуальною для переважної більшості секторів національного господарства, які використовують водні ресурси і як матеріально-речову субстанцію виробництва готової продукції, і як забезпечувальний компонент у виробничому процесі. Фактично визріла необхідність модернізації та реконструкції водозабезпечувальних систем у промисловому секторі, сільськогосподарському виробництві, водопровідно-каналізаційному господарстві, що вимагає кардинальної перебудови інституціонального середовища функціонування індустрії водогосподарського будівництва як у корпоративному, так і в публічному секторі суспільного відтворення. Особливо ускладненою в теперішніх умовах є проблема введення додаткових потужностей у водогосподарському будівництві на сільських територіях, де, як правило, спостерігається низький рівень концентрації інвестиційного потенціалу та відсутні спеціалізовані підрозділи, які мають необхідну матеріально-технічну базу для будівництва сучасних систем водопостачання та водовідведення. Тому проблема активізації водогосподарського будівництва у сільській місцевості на сьогодні вимагає формування відповідного інституціонального середовища та економічно-

го інструментарію, які дадуть можливість створити необхідну матеріально-технічну базу для впровадження нових водогосподарських потужностей і тим самим підвищити рівень охоплення поселенської сільської мережі централізованим водопостачанням та водовідведенням, а у базовій ланці сільської економіки модернізувати осушувальні та зрошувальні системи.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Перспективи нарощення потужностей у водогосподарському будівництві як необхідної передумови підвищення рівня охоплення централізованим водопостачанням та водовідведенням сільських населених пунктів розглядаються у ряді праць вітчизняних вчених [1—3; 6—7], де, як правило, увага акцентується на виробничо-технічній стороні розбудови водогосподарської індустрії, а інституціональні та економічні аспекти незважаючи на тривалий період ринкових перетворень достатньою мірою не отримали необхідного рівня конкретизації.

Значна увага визначенню ролі водогосподарської інфраструктури в розвитку сільських територій, створення котрої потребує формування відповідної будівельної індустрії, приділяється в працях М. Хвесика та В. Голяна. На їх думку, розвиток сільських територій значною мірою залежить від налагодження системи забезпечення потреб населення й окремих сфер господарської діяльності водними ресурсами. Тому невід'ємною складовою має бути водогосподарська інфраструктура села, об'єкти якої забезпечують забір, використання, розподіл та відведення водних ресурсів. Нинішній стан водогосподарської інфраструктури у сільській місцевості вже не здатний на належному рівні забезпечувати потреби питного водопостачання, зрошувального землеробства і сільськогосподарського виробництва в зоні осушувальних меліорацій, необхідну очистку стічних вод [6, с. 121].

К. Лисницька, І. Попович та В. Першаков стверджують, що незважаючи на заходи, які були прийняті в останні роки урядом і місцевими органами влади для вирішення проблем з гарантованим водопостачанням та необхідним рівнем санітарії води для сільського населення в цілому дане завдання залишається не вирішеним. Майже половина системи водопостачання в сільських районах через недосконалу роботу і тривалий термін експлуатації є несправними і не може забезпечити подачу води нормативної якості. Каналізаційні мережі та дощові каналізаційні мережі побудовані тільки в 813 селах і обслуговують трохи більше, ніж 8% сільського населення [3, с. 50—51]. Отже, рівень охоплення сільських населених пунктів системами водопостачання, водовідведення та каналізації є таким, що не забезпечує навіть критично необхідного мінімуму для повноцінного забезпечення водою відповідної якості домогосподарств та окремих галузей сільської економіки, що вимагає негайного розширення водогосподарських та водоохоронних мереж у сільській місцевості.

Певним рівнем системності та комплексності відзначається підхід Г. Штогрин щодо вирішення проблем водозабезпечення сільських населених пунктів, який деталізує конкретні напрями розбудови водогосподарської інфраструктури і тим самим необхідність відновлення індустрії водогосподарського будівництва. Зокрема, на її думку, розв'язання еколого-економічних проблем водозабезпечення та належного благоустрою сільських населених пунктів щодо оснащення централізованими системами каналізації з кожним роком стає усе більш актуальним. Сільська місцевість потребує модернізації водогосподарської та водоохоронної інфраструктури, впровадження екологічно безпечних технологій водоочистки, переоснащення житлового фонду сучасними засобами обліку використання водних ресурсів [7, с. 470]. Однак Г. Штогрин не визначає конкретних інституціональних форм водогосподарського будівництва, які дали б можливість залучити достатні обсяги інвестицій у розбудову матеріально-технічної бази індустрії будівництва сучасних систем водопостачання, водовідведення та каналізації і на порядок підвищити техніко-технологічний стан об'єктів водогосподарської та водоохоронної інфраструктури.

У вітчизняній літературі, яка присвячена економіці водогосподарського комплексу, конкретні пропозиції стосовно інституціонального забезпечення суб'єктів водогосподарського

будівництва спостерігаються у працях Ю. Кірсанової, яка пропонує створювати обслуговуючі кооперативи задля концентрації необхідного інвестиційного та організаційного потенціалу для активізації водогосподарського будівництва, зокрема й у сільській місцевості. На її думку, фінансово-економічне забезпечення діяльності обслуговуючих кооперативів з водопостачання та водовідведення має як спільні ознаки з фінансовим забезпеченням підприємств та й особливості що, обумовлені їх неприбутковим статусом [1, с. 141]. Обслуговуючий кооператив якраз і дозволяє консолідувати фінансові ресурси домогосподарств для організації будівельних робіт щодо впровадження сучасних систем водопостачання та водовідведення, а також модернізації існуючих об'єктів водогосподарської та водоохоронної інфраструктури.

ЦІЛІ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування перспективних напрямів розвитку індустрії водогосподарського будівництва як необхідної передумови підвищення рівня охоплення системами водопостачання та водовідведення сільських населених пунктів з ідентифікацією конкретних інституціональних форм функціонування суб'єктів водогосподарського підприємництва та методів і джерел фінансово-економічного забезпечення їх виробничо-господарської діяльності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Розвиток індустрії водогосподарського будівництва у сільській місцевості є одним з основних завдань розбудови водогосподарської інфраструктури в цілому, оскільки необхідність імплементації Україною водних директив ЄС однозначно потребуватиме підвищення рівня охоплення централізованим водопостачанням сільських населених пунктів, розбудови на селі системи каналізаційних мереж, модернізації інфраструктури захисту населених пунктів та сільськогосподарських угідь від підтоплення та інших екологічних лих. Спеціалізовані водогосподарсько-будівельні підрозділи збереглися в структурі обласних управлінь водних ресурсів, які мають необхідну матеріально-технічну базу для відновлення внутрішньогосподарських та міжгосподарських гідротехнічних споруд, зокрема зрошувальних та осушувальних систем, однак ці підрозділи не здатні повною мірою виконати роботи, пов'язані з розбудовою мережі централізованого водопостачання та водовідведення, що потре-

бує розбудови відповідного сегмента водогосподарського підприємництва, який спеціалізуватиметься на оновленні та розширенні мереж водопровідно-каналізаційного господарства села.

У теперішніх умовах, коли сільські населені пункти потерпають від перманентного інвестиційного дефіциту та відсутності скоординованої діяльності держави та місцевого самоврядування стосовно розбудови сільської інфраструктури [4], основними об'єктами водогосподарського будівництва мають стати наступні ланки водогосподарської інфраструктури:

1) централізовані системи питного водопостачання та водовідведення, а також очистки води;

2) системи сільськогосподарського водопостачання, враховуючи те, що аграрний сектор виступає базовою ланкою сільської економіки;

3) мережі гідротехнічних споруд систем зрошувального землеробства та осушувальних меліорацій, а також захисних дамб для упередження повеней, паводків та підтоплень для відповідних регіонів;

4) створення водозахисних систем, які унеможливають попадання азотвмісних сполук у природні джерела питного водопостачання.

Будівництво систем централізованого водопостачання та водовідведення є надзвичайно капіталомістким процесом. Системи та схеми подачі води й технології очищення, подібні до тих, які використовують у великих містах, зазвичай потребують чималих інвестицій, що не завжди можуть собі дозволити сільські населені пункти. Крім того, складні технічні системи потребують більше коштів при їх подальшій експлуатації. Враховуючи відносно меншу кількість споживачів у сільській місцевості, це може істотно збільшити витрати на утримання. Варто також зважати на те, що в малих населених пунктах може не бути фахівців відповідної кваліфікації для експлуатації складних систем. Отже, беззаперечне слідування стандартам може зробити проект для сільських систем цілком "непідйомним" як точки зору вартості будівництва, так і з позиції вартості подальшого обслуговування [5, с. 10]. Тим більше практика попередніх років, зокрема в умовах планової економіки, коли держава фінансувала мільйонні проекти водогосподарського будівництва, в нинішніх умовах є поодиноким, оскільки децентралізація влади та реформа місцевого самоврядування фінансування будівництва систем централізованого питного водопостачання та водовідведення переносять на рівень територіальних громад. За таких умов

саме територіальні громади мають ініціювати проекти і здійснювати пошук достатніх інвестицій для підвищення рівня охоплення централізованим водопостачанням та водовідведенням сільських населених пунктів.

За нинішнього інституціонального середовища використання комунальних активів найбільш прийнятною інституціональною формою взаємодії місцевого самоврядування, фінансово-банківських установ та спеціалізованих будівельних водогосподарських організацій виступають угоди державно-приватного або публічно-приватного партнерства, які дають можливість поєднати організаційний та адміністративний потенціал територіальних громад, матеріально-технічну базу підрядних будівельних структур та фінансові ресурси банківських та небанківських установ. Враховуючи недостатній рівень концентрації інвестиційного потенціалу, який спостерігається на сільських територіях [4], важливого значення набуває конкурсний відбір будівельних організацій для налагодження систем централізованого водопостачання та водовідведення. Практика свідчить, що для створення сільських систем водопостачання важливими є такі критерії:

1) низька вартість будівництва (невеликі капітальні вкладення);

2) проста експлуатація та процедура обслуговування;

3) низьке споживання електроенергії;

4) надійність і ефективність незалежно від витрат і якості води [5, с. 13].

Розвиток українського села значною мірою залежить від розширеного відтворення базової ланки сільської економіки, якою виступає аграрний сектор. Більше того, запорукою прискорених темпів соціально-економічного піднесення села є комплексний розвиток сільськогосподарського виробництва, тобто забезпечення паритету між рослинництвом та тваринництвом. У більшості сільських районів на сьогодні спостерігається галузевий перегин в сторону розвитку рослинницької галузі, що пов'язано з орієнтацією вітчизняних сільськогосподарських виробників на експорт сільськогосподарської сировини. Розвиток тваринництва значною мірою пов'язаний з відновлення систем сільськогосподарського водопостачання, які дадуть можливість забезпечувати сільськогосподарських тварин свіжою водою відповідної якості.

Враховуючи те, що в Україні відбулось масове розпаювання не лише земельних активів, а й цілісних майнових комплексів, переважну більшість систем сільськогосподарського водо-

постачання крупнотоварних сільськогосподарських підприємств було пошкоджено, а то й зруйновано. На сільськогосподарських підприємствах, які спеціалізуються на тваринництві і входять у вертикально інтегровані агропромислові підприємницькі об'єднання сформовано сучасні системи водопостачання. Сьогодні найбільшою складністю відзначається формування систем сільськогосподарського водопостачання для фермерських та особистих селянських господарств, а також для невеликих сільськогосподарських підприємств. Окремо взяті названі категорії сільськогосподарських товаровиробників не здатні самостійно профінансувати послуги суб'єктів водогосподарського будівництва через обмеженість фінансових ресурсів.

Інституціональною передумовою забезпечення належних обсягів інвестиційного забезпечення реалізації проектів будівництва систем сільськогосподарського водопостачання виступає кооперація дрібних сільськогосподарських товаровиробників шляхом створення обслуговуючих кооперативів. Створення такого кооперативу дасть змогу консолідувати інвестиційні ресурси та забезпечити таку концентрацію капіталу, яка дозволить покрити вартість робіт будівельно-монтажних організацій у частині створення систем сільськогосподарського водопостачання.

Надзвичайно ускладненим є будівництво нових та модернізація існуючих осушувальних та зрошувальних систем, оскільки вони розміщені, як правило в зоні ризикового землеробства, де домінуючими формами аграрного підприємництва виступають фермерські та особисті селянські господарства, які відчувають перманентний дефіцит обігових коштів, не кажучи про фінансування капітальних інвестицій. Осушувальні та зрошувальні мережі гідротехнічних споруд виступають запорукою забезпечення належного водно-повітряного режиму як необхідної умови здійснення сільськогосподарського виробництва, тому вони однозначно мають бути відновлені або через нове будівництво, або через модернізацію та реконструкцію.

Як у питаннях відновлення систем сільськогосподарського водопостачання тут потрібним є створення відповідних інституціональних форм, які забезпечать належну консолідацію інвестицій та організаційного потенціалу. Також такі форми мають залучати до процесу фінансування будівництва зрошувальних та осушувальних мереж органи місцевого самоврядування. Останні і мають ініцію-

вати створення асоціацій водокористувачів, які будуть координувати роботу по відновленню осушувальних та зрошувальних систем, починаючи від розробки проектно-кошторисної документації і завершуючи запуском цих мереж.

Для гірських територій, а також для гумідної зони (зони перезволоження) забезпечення сприятливих умов для повноцінного ведення сільськогосподарського виробництва та забезпечення населених пунктів від різного роду екологічних лих залежить від будівництва захисних гідротехнічних споруд, які мінімізуватимуть деструктивний вплив паводків, повеней та підтоплень на сільські населені пункти та сільськогосподарські угіддя. Нагадаємо, що будівництво протиповеневих та протипаводкових споруд фінансується за рахунок коштів Державного бюджету України, які виділяються в рамках реалізації державних програм по лінії Державного агентства водних ресурсів України. Водночас необхідним є також залучення приватних інвестицій, зокрема тих суб'єктів аграрного підприємництва, які функціонують на землях, які знаходяться в ризикованих зонах.

ВИСНОВКИ

Загострення водно-екологічних проблем у сільській місцевості зумовило необхідність активізації діяльності, пов'язаної з водогосподарським будівництвом. Дослідження показали, що пріоритетними напрямками водогосподарського будівництва на сільських територіях виступають: 1) будівництво централізованих систем питного водопостачання, водовідведення та водоочистки; 2) будівництво систем сільськогосподарського водопостачання; 3) будівництво осушувальних та зрошувальних мереж гідротехнічних споруд; 4) будівництво водозахисних споруд у гірській місцевості та гумідній зоні. Враховуючи те, що у сільській місцевості спостерігається перманентний інвестиційний дефіцит, забезпечення необхідної концентрації фінансових ресурсів для реалізації проектів водогосподарського будівництва потребує створення відповідних інституціональних форм об'єднання споживачів водних ресурсів, органів місцевого самоврядування, фінансово-банківських установ та спеціалізованих будівельно-монтажних організацій на основі угод державно-приватного чи публічно-приватного партнерства. Ефективною формою концентрації фінансових та матеріальних ресурсів для забезпечення потреб водогосподарського будівництва у сільській місцевості є створення

обслуговуючих кооперативів на основі особистих селянських і фермерських господарств, а також сільськогосподарських підприємств, які не входять у вертикально та горизонтально інтегровані агропромислові підприємницькі об'єднання.

Літератури

1. Кірсанова Ю. В. Механізм фінансово-економічного забезпечення діяльності обслуговуючих кооперативів з водопостачання та водовідведення з кодом неприбутковості 0011. Облік. Аналіз. Аудит. 2013. № 2 (7). С. 135—143.

2. Крилова І.І. Аналіз сучасного стану сфери водопостачання та водовідведення в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 23. С. 118—125.

3. Лисницька К.М., Попович І.О., Першаков В.М. Сучасний стан та проблеми водопостачання в невеликих населених пунктах України. Проблеми розвитку міського середовища. Вип. 2 (16). 2016. С. 49—57.

4. Петруха С. В. Ринкова трансформація аграрного сектору економіки України: від аграрної кризи до формування підвалин реалізації глобальних цілей сталого розвитку. Агросвіт. 2017. № 18. С. 3—46.

5. Сільське питне водопостачання: від ідеї — до реалізації. Як створити централізовану систему водопостачання децентралізованим способом [методичний посібник] / [О.А. Бондар, А.В. Кавун, Ю.В. Кірсанова, В.І. Козак, А.М. Копитін, В.Є. Сороковський]; за заг. ред. В.Є. Сороковського; Швейцарсько-український проєкт "Підтримка децентралізації в Україні" DESPRO. К., 2016. 170 с.

6. Хвесик М.А., Голян В.А. Модернізація водогосподарської інфраструктури як фактор прискорення соціально-економічного піднесення сільських територій. Економіка АПК. 2014. № 7. С. 121—126.

7. Штогрин Г. С. Аналіз сучасного стану водовідведення та водозабезпечення сільських територій в умовах євроінтеграційних процесів. Економіка та суспільство. 2016. № 2. С. 470—475.

References:

1. Kirsanova, Yu.V. (2013), "The mechanism of financial and economic support for the activities of service cooperatives for water supply and drainage with a code of non-profit 0011", *Oblik. Analiz. Audyt*, vol. 2 (7), pp. 135—143.

2. Krylova, I.I. (2018), "Analysis of the current state of water supply and sanitation in Ukraine", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 23, pp. 118—125.

3. Lysnyts'ka, K.M. Popovych, I.O. and Pershakov, V.M. (2016), "Current status and problems of water supply in small settlements of Ukraine", *Problemy rozvytku mis'koho seredovyscha*, vol. 2 (16), pp. 49—57.

4. Petrukha, S.V. (2017), "Market transformation of the agrarian sector of the Ukrainian economy: from the agrarian crisis to the formation of foundations for the implementation of the global goals of sustainable development", *Ahrosvit*, vol. 18, pp. 3—46.

5. Bondar, O.A. Kavun, A.V. Kirsanova, Yu.V. Kozak, V.I. Kopytin, A.M. and Sorokovs'kyj, V.Ye. (2016), *Sil's'ke pytne vodopostachannia: vid idei - do realizatsii. Yak stvoryty tsentralizovanu systemu vodopostachannia detsentralizovanim sposobom* [Rural drinking water supply: from idea to implementation. How to create a centralized water supply system in a decentralized way], *Shvejtsars'ko-ukrains'kyj proekt "Pidtrymka detsentralizatsii v Ukraini"* DESPRO, Kyiv, Ukraine.

6. Khvesyk, M.A. and Holian, V.A. (2014), "Modernization of water infrastructure as a factor in accelerating the socio-economic uplift of rural areas", *Ekonomika APK*, vol. 7, pp. 121—126.

7. Shtohryn, H.S. (2016), "Analysis of the current state of drainage and water supply in rural areas in the context of European integration processes", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 2, pp. 470—475.

Стаття надійшла до редакції 27.08.2019 р.

www.dy.nauka.com.ua

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

Видання включено до переліку
наукових фахових видань України
з ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73